PENSIOEN FEDERATIE

April 2025

Welkom!

Veel ontwikkelingen raken de pensioenfondsen in komende jaren direct en indirect. Als Pensioenfederatie willen we daar op voorbereid zijn, samen met onze leden. Daarom vragen we experts binnen en buiten de sector om alvast vooruit te kijken naar nieuwe ontwikkelingen. Zien ze kansen? Zeker! Uitdagingen ook!

Lees er meer over in dit magazine. Veel leesplezier!

Open het magazine >

Hoe werkt dit magazine?

VOORWOORD

De pensioensector bevindt zich in enerverende tijden

Ger Jaarsma
Voorzitter Pensioenfederatie

De pensioensector bevindt zich in enerverende tijden. We houden de blik stevig gericht op de transitie. Maar ook al is dat een grootse operatie, waarvoor veel moet gebeuren, de wereld staat ondertussen bepaald niet stil.

Er gebeurt ontzettend veel dat ons komende jaren direct en indirect zal raken. Dat is belangwekkend en interessant – en daar willen we ons dus zo goed mogelijk op voorbereiden. We zijn daarom nu al bezig met de Meerjarenagenda van de vereniging vanaf 2027 tot 2030. We kijken met experts binnen en buiten de sector alvast vooruit naar nieuwe ontwikkelingen die voor de pensioensector een grote rol kunnen gaan spelen. Afgelopen maanden hebben we gesproken met een aantal interessante experts buiten onze sector. Zij geven hun kijk op de toekomst en spreken over kansen en uitdagingen die zij op de pensioensector zien afkomen. In dit magazine geven we je via die interviews een allereerste doorkijkje naar die toekomst.

Ik nodig je uit om je alvast te laten prikkelen door deze boeiende vooruitblikken - én om samen met ons de agenda voor de toekomst mede vorm te geven. Want onze verenigingsmissie blijft: Samen voor een waardevol pensioen voor miljoenen Nederlanders, nu en in de toekomst.

Veel leesplezier!

Ger Jaarsma
Voorzitter Pensioenfederatie

< terug

volgende >

Alfred Slager

‘Als pensioenfondsen zich niet onderscheiden, worden het nutsbedrijven’

‘Wat is het beste model om de deelnemer te laten zien dat zijn stem ertoe doet en dat hij gehoord wordt? Daarover moeten we nadenken’, zegt Alfred Slager, hoogleraar Institutionele investeringen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Eerder was hij hoogleraar Pensioenfondsmanagement aan TIAS. Ook is hij niet-uitvoerend bestuurder van ABP en zit hij in de beleggingscommissie van Pensioenfonds Rail &Openbaar Vervoer.

‘Duurzame energie zal steeds vaker de goedkoopste optie zijn’

Alfred Slager

Wat ziet u de komende jaren gebeuren?

‘We zitten nu midden in de pensioenhervorming. Regelingen worden aangepast, systemen worden veranderd. De pensioensector zit de laatste vijf of zelfs tien jaar heel diep in de materie. Ondertussen is de deelnemer niet stil blijven zitten. Die is ook veranderd. Daarom moeten we als pensioensector niet denken dat we klaar zijn als in 2028 alle fondsen zijn overgegaan naar een nieuwe regeling. Integendeel. We moeten de organisatie zodanig veranderen dat de deelnemer centraal staat en bij het pensioenfonds betrokken is.’

Waarom is de deelnemer veranderd?

‘Dat komt deels door maatschappelijke ontwikkelingen. De instituten hebben krasjes gekregen, er is minder vertrouwen in de politiek en in organisaties. Daar heeft de pensioensector ook last van. Daardoor stellen deelnemers steeds meer kritische vragen. Wie zijn jullie? Wat regelen jullie voor mij? Een andere oorzaak voor de veranderde houding van de deelnemer zit ingebakken in de pensioenhervorming. De deelnemer krijgt steeds hogere verwachtingen als het gaat om meebepalen en meepraten. Als een fonds duurzaamheidskeuzes maakt, moeten ze die met het Verantwoordingsorgaan bespreken. Aan deelnemers wordt gevraagd wat hun risicopreferenties zijn. Als je dat lijntje doortrekt, denkt de deelnemer in 2028 niet: nu is het klaar. Hij verwacht meer. En minstens zo belangrijk is dat het beleggingsrisico bij de deelnemer ligt. Dan denkt de deelnemer: dan mag ik daar ook over meepraten. Dat is een logische consequentie.’

Hoe moeten pensioenfondsen hiermee omgaan?

‘Het ligt voor de hand dat we daarover gaan nadenken. We moeten dit vraagstuk met elkaar oppakken. Als we dat niet doen, staat de deelnemer aan de kant en is hij teleurgesteld. Dat willen we niet. We willen juist het tegenovergestelde. Daarom moeten we snel na de transitie aan de slag met het vraagstuk governance. De bestuurs- en organisatiemodellen die we nu hebben, zijn heel sterk ingericht rond de bestuurder en het toezicht. De deelnemer komt ergens achteraan. Stel dat je dat omdraait en de deelnemer centraal zet. Hoe ziet de governance er dan uit?’

Wordt het Verantwoordingsorgaan dan leidend en het bestuur volgend?

‘Het zal waarschijnlijk een andere naam krijgen, maar het is te vroeg daar iets over te zeggen. Het vertrekpunt verandert wel. De deelnemer wordt medebepaler. Het bestuur zal zich waarschijnlijk bezighouden met het neerzetten van een raamwerk en het bewaken van de collectieve voordelen. Binnen dat raamwerk kun je ruimte geven aan deelnemers om belangrijke keuzes te maken. We hebben dat nog niet uitgedacht met elkaar. Ik weet niet waar we uitkomen. Maar het zou mij wat waard zijn als we snel na de transitie dit soort doorontwikkelingen kunnen maken. Wat is het beste model om de deelnemer te laten zien dat zijn stem ertoe doet en dat hij gehoord wordt? Nu zijn fondsen daar niet mee bezig en dat is begrijpelijk. Ze hebben gigantisch veel werk aan de transitie. Maar hierover nadenken zie ik als een logisch vervolg op waar we nu mee bezig zijn. Stel de deelnemer centraal en neem dat serieus. Het huidige governancemodel laat dat eigenlijk niet toe. Als we dit goed kunnen oplossen, zijn we spekkoper.’

Zijn er in de toekomst net zoveel pensioenfondsen als nu?

‘Er komt zoveel meer bij kijken door de wet- en regelgeving. Ik denk dat een fonds met een vermogen onder de 5 miljard euro zijn stinkende best moet doen om over vijf jaar nog overeind te staan. Misschien krijgen fondsen met een vermogen onder de 10 miljard euro het over tien jaar zelfs lastig. Er is een minimale schaalgrootte. Dan ben je groot genoeg om goed te functioneren. Je kunt natuurlijk nog groter worden, maar dat scheelt in kosten maar tienden van procenten. Ik vind dat je beter kunt redeneren vanuit een minimale schaalgrootte dan dat je een pad kiest waarbij er maar vier of vijf fondsen over blijven. Het zou mooi zijn als dat er 50 of 60 zijn. Het is zonde als de diversiteit verdwijnt. In de sector zijn veel innovaties tot stand gekomen doordat fondsen van elkaar leren. Diversiteit zorgt ervoor dat ze zich doorontwikkelen. Daarnaast is het belangrijk dat fondsen zich onderscheiden in de economie en de maatschappij.’

Hoe kunnen pensioenfondsen zich onderscheiden?

‘Dat wordt de komende jaren een groot vraagstuk. Nu zijn we erg gericht op een goed financieel rendement. Pensioenfondsen hebben daar duurzaamheid aan toegevoegd. Maar belangrijk is wat pensioenfondsen de komende jaren echt gaan bijdragen aan de grote investeringsvraagstukken in eigen land. Daar wordt nu krampachtig over gedaan. Men is bang dat het ten koste gaat van het rendement. Ik denk dat dat ontzettend meevalt. Je kunt het laatste rapport van Draghi lezen als een oproep om met meer kapitaal te komen. Maar er staat ook dat er voor lange termijnbeleggers als pensioenfondsen ontzettend veel mogelijkheden zijn om in eigen land of de Europese Unie te investeren en een goed rendement te halen. Ik verwacht dat deelnemers straks zeggen: het kan toch niet zo zijn dat de bulk van ons geld naar New York gebracht wordt, terwijl hier niet genoeg geld is om bijvoorbeeld onderzoek te doen of te zorgen voor betaalbare woningen. Daar moeten we het over hebben. Het zal de betrokkenheid van de deelnemer vergroten. Het kan een win-winsituatie opleveren. Een pensioenfonds kan zijn eigen sterkte benadrukken. Als pensioenfondsen zich niet onderscheiden, worden het nutsbedrijven. Net zoals bij gas, water en licht. Dan onderscheid je je alleen met lagere kosten en kun je net zo goed opgaan in andere fondsen.’

Verwacht u dat deelnemers in de toekomst zelf hun pensioenfonds kunnen kiezen?

‘We willen dat iedereen de mogelijkheid krijgt een fatsoenlijk pensioen op te bouwen. Mensen die in een bedrijf of bedrijfstak werken waar geen pensioenregeling is, hebben die mogelijkheid niet. En zzp’ers ook niet. Hoe regel je dat zij dat wel kunnen? Dat is de eerste vraag die je moet beantwoorden. Daarna volgt pas de discussie of er een keuzemogelijkheid moet zijn. Ik denk dat vrijwillige deelname een eerste stap kan zijn. Dat is vrij eenvoudig te realiseren. Nu biedt de wet te weinig experimenteerruimte, maar je kunt de wet natuurlijk aanpassen op basis van maatschappelijke ontwikkelingen. De pensioenhervorming lost een groot aantal problemen op, maar niet alles. De witte vlek is er nog.’

Als de bestuur- en organisatiemodellen en de governance veranderen, welke competenties hebben bestuurders dan nodig?

‘De pensioenhervorming is een spannende en ingrijpende operatie. Bestuurders moeten met zoveel dingen rekening houden. Ze worden eigenlijk in een keurslijf gedwongen. Daar word je risicoavers van. Dat baart me wel zorgen, want dat is misschien niet de juiste competentie voor de toekomst. Straks gaat het ook om ondernemingszin. Ik denk dat pensioenfondsbestuurders steeds minder kunnen zeggen: ik voer gewoon uit. Ze moeten stelling nemen in publieke debatten, bijvoorbeeld over investeren in eigen land en in innovaties. Ze moeten waarde toevoegen voor hun deelnemers. Het kan best zijn dat ze keuzes moeten maken die spannender zijn dan ze gewend waren. Ook zullen ze meer op de zeepkist moeten staan en enthousiast op de trom slaan over de waarde van het pensioenfonds voor zowel de deelnemers als de economie en de maatschappij. Een aantal bestuurders doet dat, maar daarvan mogen er best meer zijn. Daar doen we onszelf een plezier mee, want pensioenfondsen zijn het koesteren en promoten wel waard.’

‘We moeten de organisatie zo veranderen dat de deelnemer centraal staat’

< terug

volgende >

Thalita Muusse

‘Jongere generaties zijn individualistische generaties’

‘Bij de huidige generatie jongeren is er een groter deel dan vroeger dat hun pensioen zelf wil regelen’, zegt podcastmaker, presentator en generatie-expert Talitha Muusse, die organisaties en bedrijven adviseert over omgaan met verschillende generaties.

‘Jongeren willen vaker hun pensioen zelf regelen dan ouderen’

Talitha Muusse

Welke belangrijke ontwikkelingen ziet u?

‘De wereld is onrustig. Ik denk dat dat jonge mensen erg beïnvloedt. Er lijkt weinig toekomstperspectief te zijn door een combinatie van ontwikkelingen: het klimaat, de woningmarkt, de geopolitieke situatie. Er zijn veel spanningen in de wereld. Het is voor jonge mensen moeilijk om zich voor te stellen hoe hun toekomst er precies uit gaat zien en waar ze zich op moeten voorbereiden. Dat leidt tot onzekerheid en onrust. Een andere belangrijke ontwikkeling is de technologie. Plus sociale media en alles wat er op het gebied van AI gebeurt. Dat heeft invloed op je leven. Het sijpelt er gewoon door in je leven, zonder dat je daar bewust voor kiest. En jonge mensen moeten hierin automatisch mee, omdat het de sociale norm is.’

Op de banenmarkt zit het jongeren wel mee

‘Daar hebben ze het voor het uitkiezen. Werkgevers doen er veel aan om hen binnen te krijgen en te houden. Maar vast werk is nog steeds een thema. Nog steeds hebben veel mensen tijdelijke contracten. Of er wordt gevraagd of ze het werk ook als zzp’er willen doen. De schil wordt flexibel gehouden. In het vinden van werk zit geen onzekerheid, maar wel in de arbeidsovereenkomsten. Ook is het voor jongeren lastig om stageplekken te vinden, zowel betaald als onbetaald. Veel bedrijven vinden een stagiaire een te grote investering, de begeleiding kost te veel tijd.’

Zijn jongere generaties anders dan de generaties voor hen?

‘Er is om twee redenen verschil in generaties. Allereerst omdat verschillende generaties in verschillende levensfasen zitten. Het maakt veel uit of je halverwege de twintig bent, of dat je ouder bent en te maken met je kinderen die het huis uit gaan. Dan ben je met andere vragen bezig. De andere reden is dat je opgegroeid en gevormd bent in een andere tijd. Dat zorgt voor een andere geschiedenis, een andere manier van denken. Bij elke generatie is sprake van een soort collectieve vorming, een collectieve geschiedenis. Dat is natuurlijk niet absoluut, het is geen biologie. Maar verschillende generaties hebben wel degelijk verschillende kenmerken.’

Kunt u iets zeggen over de jongere generatie?

‘Dat is de generatie Z, ofwel Gen Z. Zij zijn geboren vanaf 2000. Ze zijn een beetje anders dan de generatie voor hen, de millennials, die geboren zijn tussen 1985 en 2000. De millennials zijn optimistisch, ze hebben keuzestress, ze willen werk vinden dat bij hen past en ze willen impact maken. Duurzaamheid en inclusie vinden ze belangrijk. Gen Z is ook idealistisch en vindt duurzaamheid en inclusie ook belangrijk, maar zij verwachten dat als norm. De millennials zien duurzaamheid en inclusie als iets waarnaar je streeft, Gen Z gaat ervan uit dat het al geregeld is. Ze rekenen erop dat hun werkgever aandacht besteedt aan duurzaamheid, dat de werksfeer inclusief is, dat er sprake is van sociale veiligheid en dat er op een borrel ook vegan hapjes zijn. Tegelijkertijd zorgt de onrust in de wereld ervoor dat een groot deel van Gen Z gericht is op geld. Ze willen geld verdienen en hebben soms wel twee of drie banen naast elkaar. Enerzijds zijn ze idealistisch, anderzijds willen ze financiële zekerheid.’

Hoe zit het met de andere generaties op de werkvloer?

‘De babyboomers, geboren tussen 1940 en 1955, hebben de werkvloer inmiddels verlaten. Na hen kwam de generatie X, geboren tussen 1955 en 1970. Zij zetten zich af tegen de babyboomers. Ze hebben een sterke werkethiek. Van hen wordt gezegd dat ze Gen Z het lastigst vinden. Toen generatie X ging werken, was de arbeidsmarkt slecht. Ze hebben geleerd te roeien met de riemen die ze hebben, om door te bijten en niet snel op te geven. Je moet zelf de slingers ophangen, die mentaliteit. Ze zijn erg gericht op hun collega’s en vinden dat je er als groep wat van moet maken.

De pragmatische generatie zit tussen generatie X en de millennials in. Zij zijn geboren tussen 1975 en 1985. Zij vormen een burg tussen generatie X en de millennials. De vrouwen van generatie X waren degenen die begonnen met werken, maar bij de pragmatische generatie na hen is werken voor vrouwen de sociale norm. Die invloed zie je terug in het werk. De pragmatische generatie heeft dezelfde werkmentaliteit als generatie X, maar ze zijn zachter, meer gericht op de menselijke maat. Het is de generatie die begon met coaching in je werk en blijven leren.’

Is er draagvlak voor duurzaamheid bij de jongere generaties?

‘Millennials en Gen Z vinden duurzaamheid heel belangrijk. Duurzaamheid is de laatste jaren bij alle generaties onder de aandacht gekomen, maar de jongere generaties hebben een andere startpositie. Zij hebben op jonge leeftijd al kennisgemaakt met dit thema, dus ze beschikken over meer kennis en hun bewustwordingsniveau is hoog. Daarom letten ze er meer op en stellen ze er eerder vragen over. Bij de keuzes die ze maken speelt duurzaamheid een grote rol. Dat speelt op allerlei terreinen. Als consument in de supermarkt, of bij de bank waar ze een rekening openen. Maar ook in de keuze voor een bepaalde werkgever. Voor sommigen zal duurzaamheid het primaire argument zijn, bij anderen staat het zeker op de tweede plaats.’

Is er bij de jongere generaties draagvlak voor solidariteit, zoals in pensioenregelingen?

‘Ik denk niet dat jongeren met pensioenregelingen bezig zijn, of met de manier waarop het stelsel is ingericht. Pensioen is net zo ver weg als de dood. Dat is logisch voor jonge mensen. Maar in algemene zin denk ik dat het draagvlak voor solidariteit minder is, omdat de jongere generaties heel individualistische generaties zijn. Als je aan hen voorlegt: wil je liever iets nu en voor jezelf, of wil je iets opzij zetten voor de langere termijn en solidair zijn met anderen, dan denk ik dat jongeren voor de eerste optie kiezen. Ze zeggen: ik beleg het zelf wel in crypto en andere investeringen. Daar zijn jongeren mee bezig. Ze zijn geïnteresseerd in geld en in de manier waarop geld werkt. Influencers vertellen op sociale media over investeringen. Er wordt een beeld gecreëerd dat je niet meer hoeft te werken als je maar de juiste keuzes maakt. Er is ook veel misinformatie. Maar het idee is dat geld een eigen verantwoordelijkheid is en dat je er individueel over moet nadenken.’

Hoe denken jongere generaties over verplichte deelname aan pensioenregelingen?

‘Een deel van de jongeren zal dat gemakkelijk vinden. Je bent aan het werk en het is lekker dat je pensioen collectief geregeld is. Maar vergeleken met vorige generaties is er een groter deel dat het liever zelf wil regelen. Jongeren willen zelf de controle over hun geld. Bij oudere generaties zie je ook dat er verschillend over pensioen wordt gedacht. Er zijn mensen die tevreden zijn met een pensioenregeling en er is een groep die het liever zelf doet. Bij de jongere generaties is die tweede groep veel groter.’

Wat raadt u de pensioensector aan om de betrokkenheid van jongeren te vergroten?

‘Ik vind dat er goede initiatieven zijn om jongeren te betrekken bij pensioenfondsbesturen, zoals het Pensioenlab en de code die voorschrijft dat er iemand onder de 40 in het bestuur zit. Maar je moet meer investeren om met jongeren in gesprek te raken. Nadenken over manieren om meer jongeren in pensioenfondsbesturen te krijgen en bij de overleggen tussen sociale partners. Bij de vakbonden zitten ook te weinig jongeren. Ze zijn afwezig en onzichtbaar in al die institutionele overleggen en gremia die aan de knoppen zitten. In de communicatie zie je vaak eenmalige acties om jongeren te bereiken. Dan wordt er bijvoorbeeld een video gemaakt voor Youtube. Maar ik mis structurele communicatie met Gen Z over hoe pensioen eruit moet zien. Dat zou je als sector gezamenlijk kunnen oppakken. Ook in de media kom je geen jongeren tegen als het over pensioen gaat. In de discussie over de Wet toekomst pensioenen kan ik me niet herinneren dat ik jonge gezichten gezien heb. Ik denk dat de meeste jongeren niet door hebben dat er een nieuw pensioenstelsel is.’

Is het belangrijk dat jongeren bezig zijn met pensioen?

‘Voor een individuele jongere op de korte termijn niet, maar op de lange termijn wel. Alle jongeren worden op een dag oud en dan is het fijn als je weet dat je financiële situatie goed is. Maatschappelijk gezien is het sowieso belangrijk dat jongeren betrokken zijn bij pensioen. Er zijn thema’s waar een soort intergenerationele rechtvaardigheidscomponent in zit. Dat speelt bij klimaatrisico’s, bij wonen, bij de meeste beleidsterreinen. Ook bij pensioen. Als jongeren daar niet zichtbaar zijn, wordt hun stem ook niet gehoord, terwijl het beleid voor alle generaties rechtvaardig moet zijn. Het mag niet zo zijn dat een bepaalde generatie meer betaalt of meer risico’s loopt dan andere. Het zou goed zijn als jongeren aan tafel zitten en meedenken over dit soort fundamentele wijzigingen en snappen wat de implicaties zijn van nieuw beleid. Dat is voor het draagvlak heel belangrijk.”

‘Bij elke generatie is sprake van een soort collectieve vorming, een collectieve geschiedenis’

< terug

volgende >

Olof van der Gaag

‘Kapitaal is belangrijk om de energietransitie te laten slagen’

‘Ik ben optimistisch over de energietransitie’, zegt Olof van der Gaag, voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie (NVDE). ‘Duurzame energie is steeds vaker goedkoper dan fossiele energie en maakt ons minder gevoelig voor geopolitieke ontwikkelingen.’

©Sebvioscafotografie

‘Duurzame energie zal steeds vaker de goedkoopste optie zijn’

Olof van der Gaag

‘Hoe staat het met de energietransitie?

‘Ik ben optimistisch. Het is heel bijzonder wat er pakweg de afgelopen tien jaar is gebeurd. Tot het begin van de jaren 10 van deze eeuw deed Nederland weinig aan duurzame energie. In 2010 hadden we 3,8% duurzame energie. Dat was niet iets om trots op te zijn. De afgelopen tien jaar heeft de overheid zonne- en windparken gestimuleerd. In die periode zijn de kosten van zonne- en windparken gedaald. De windparken die nu op zee worden gebouwd, krijgen niet eens meer subsidie. Inmiddels wordt een zesde van alle stroom in Nederland opgewekt uit zonnepanelen. Er is geen land ter wereld dat meer zonnepanelen heeft per hoofd van de bevolking als Nederland. Wie had dat gedacht met ons klimaat? Er zijn miljoenen huizen met zonnepanelen. Dat is zeer gedecentraliseerde energieopwekking. Daarvoor is uitbreiding van het elektriciteitsnet nodig. Ik denk dat de netbeheerders daar dit jaar 8 miljard euro aan uitgeven. Er is ook veel meer vraag naar elektriciteit. Vorig jaar was 35% van de nieuw verkochte auto’s volledig elektrisch.’

Blijft er voldoende draagvlak voor duurzame energie?

‘Het beeld is gemengd. Aan de ene kant zie je dat driekwart van de Nederlanders het belangrijk vindt om te verduurzamen. Aan de andere kant vindt Geert Wilders het niet belangrijk en de PVV is de grootste partij. Op het gebied van duurzaamheid is veel teruggedraaid. Er is bezuinigd op het Klimaatfonds, waarmee verduurzaming gefinancierd zou worden. De verplichting om minimaal een hybride warmtepomp aan te schaffen als je je cv-ketel vervangt is geschrapt. De salderingsregeling voor eigenaren van zonnepanelen verdwijnt. Dat maakt het allemaal lastiger. Maar toch ben ik optimistisch. Een van de redenen is dat de producten die nodig zijn voor de energietransitie goedkoper worden. Het is net als bijvoorbeeld met dvd-spelers en usb-sticks. Eerst waren ze duur, maar na verloop van tijd werden ze steeds goedkoper en beter. Datzelfde zie je bij zonnepanelen, windmolens en elektrische auto’s. Duurzame energie zal steeds vaker de goedkoopste optie zijn. Ik verwacht dat elektrisch rijden over een paar jaar goedkoper is dan benzine rijden. Het is bijzonder om te zien wat er in Amerika gebeurt. De staat met het hoogste aandeel duurzame energie is niet een progressieve staat als Californië, maar het is Texas. De mensen stemmen daar massaal op Trump, maar ze investeren in zonne- en windenergie omdat dat goedkoper is.’

Dus het financiële voordeel geeft de doorslag?

‘Minstens zo belangrijk is dat we minder afhankelijk willen zijn van bijvoorbeeld aardgas uit Rusland. Dat wisten we al, maar we voelden het niet omdat het aardgas altijd bleef stromen. Nu hebben we gemerkt dat het kan voorkomen dat iemand om geopolitieke redenen de gaskraan dichtdraait. Laatst waren er drones gesignaleerd bij een gasbuis in Turkije. Het gevolg was dat ook in Nederland het gas direct 5% duurder werd. We weten niet eens waarom die drones daar waren, maar er was meteen een schrikreactie in de markt. Die afhankelijkheid willen we niet. Verduurzaming maakt het energiesysteem niet alleen schoner, maar ook veel stabieler. Je krijgt grip op je eigen energiesysteem. Aan de rechterkant van het politieke spectrum is dat de laatste jaren ook een belangrijk aspect geworden. Dat niet afhankelijk willen zijn, zie je ook bij consumenten. Het afgelopen jaar zijn er opeens tienduizenden thuisbatterijen verkocht. Daar is geen enkele subsidie voor. Ik denk dat mensen zo’n investering doen om zichzelf autonomer te maken, minder afhankelijk van hun energieleverancier.’

Kan de pensioensector een rol spelen in de energietransitie?

‘De energietransitie brengt een grote investeringsbehoefte met zich mee. Dat is interessant voor pensioenfondsen. We hebben vorig jaar voor het eerst laten onderzoeken hoeveel er in Nederland wordt geïnvesteerd in de energietransitie. Als je de investeringen van bedrijven, particulieren en netwerkbeheerders bij elkaar optelt, kom je op 25 miljard euro in 2023. Als we de klimaatdoelstellingen willen halen en niet afhankelijk willen zijn van fossiele energie uit landen als Rusland of Qatar, moeten de investeringen omhoog. Kapitaal is belangrijk om de energietransitie te laten slagen. Bij duurzame oplossingen hoort dat ze hoge kapitaalkosten met zich meebrengen en lage operationele kosten. Als je je huis isoleert heb je eenmalig hoge kosten en daarna gaat je energierekening omlaag. Een windpark neerzetten werkt precies hetzelfde. Je maakt kosten om het park neer te zetten en daarna heb je gratis energie. Dat betekent dat de kapitaalfactor heel belangrijk is. Voor een pensioenfonds is het lastig dat veel investeringen door relatief kleine partijen worden gedaan. Vaak door ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf die een paar duizend euro of enkele tienduizenden euro’s nodig hebben. Dat zijn geen investeringen waar een pensioenfonds iets mee kan.’

Hoe kun je die kleine projecten investeerbaar maken?

‘Een van de oplossingen is dat je er een mandje van maakt. Als je 15 projecten van 10 miljoen euro samenvoegt, heb je een project van 150 miljoen euro dat je in een keer kunt financieren. Ook zien we dat bedrijven in de energietransitie zelf meer gaan samenwerken. Grosso modo hebben de zon en de wind elk op een ander moment een piek. Als je die projecten op één net aansluit, is dat efficiënt. Dat heeft meer schaal dan al die projecten afzonderlijk. Dit soort samenwerking staat nu nog in de kinderschoenen, maar ik verwacht dat het steeds vaker zal voorkomen.’

Wat adviseert u de pensioensector?

‘Werk samen met de energiesector om de transitie financierbaar te maken. Wij willen graag dat er makkelijker kapitaal beschikbaar komt voor de grote investeringen die gedaan moeten worden. Ook moet je nadenken over manieren om risico’s weg te nemen. Het kenmerk van veel projecten in de energietransitie is dat ze meer risico met zich meebrengen dan klassieke investeringen. Dat komt doordat bij duurzame energie alle kosten aan de voorkant zitten. Wind op zee wordt in Nederland de grootste bron van energie, maar de stroom is pas wat waard als iemand de stroom afneemt en bereid is ervoor te betalen. De industrie, bedrijven zoals Tata Steel of kunstmestfabrikant Yara, vormt de logische afzetmarkt. Maar zij durven op dit moment niet te switchen. En de bouwers van de windparken weten niet zeker of deze bedrijven over tien jaar nog in Nederland gevestigd zijn. Dus het zijn onzekere projecten. Het is belangrijk om de investeringen te derisken. Daar kan de overheid een rol spelen door de afzetmarkt veilig te stellen, bijvoorbeeld door te bepalen dat een deel van het staal dat Europese autofabrikanten gebruiken groen staal moet zijn.’

Wat kun je nog meer doen om de energietransitie makkelijker investeerbaar te maken?

‘De rente heeft een enorme invloed op de kosten. Wij bepleiten een rentekorting voor de energietransitie bij de ECB. Dat maakt de energietransitie een stuk betaalbaarder. We vinden dat er goede argumenten zijn voor een rentekorting. De inflatie van de laatste jaren is in de eerste plaats veroorzaakt door een enorme stijging van fossiele energiekosten. De voedselketen komt op de tweede plaats. Daar wordt de kostenstijging mede veroorzaakt door klimaatverandering. Dus je kunt stellen dat de energietransitie op twee manieren een bijdrage levert aan het tegengaan van inflatie.’

‘De energietransitie levert een bijdrage aan het tegengaan van inflatie’

Olof van der Gaag

< terug

volgende >

Kim Putters

‘Meer solidariteit tussen jongeren en ouderen is voor pensioenfondsen cruciaal’

‘Landen waar onderwijs, zorg en pensioen goed geregeld zijn op collectief niveau zijn de meest welvarende landen ter wereld’, zegt Kim Putters, voorzitter van de Sociaal-Economische Raad. ‘Dat verhaal van die collectiviteit moet opnieuw verteld worden, want het zit niet tussen de oren van mensen dat het zo werkt. En het is ook belangrijk dat pensioenfondsen investeren in onze collectiviteit door te beleggen in zaken die ook het collectief ten goede komen.’

‘We voeren onvoldoende het gesprek over de betekenis van collectiviteit en het belang daarvan’

Kim Putters

Bij uw afscheid als directeur van het SCP, in 2022, zei u dat de kansenongelijkheid in Nederland toeneemt. Wat moet er gebeuren om dit te veranderen?

‘Het is een vraagstuk met veel gezichten. Het gaat om kansen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, het gezin waar je opgroeit, de wijk waar je woont. De kwaliteit en de toegankelijkheid van het onderwijs is een van de pijlers om kansenongelijkheid aan te pakken. Er komen weer meer jongeren zonder startkwalificatie van het MBO, omdat ze ervoor kiezen om te gaan werken. Sommigen zullen het redden, maar zonder startkwalificatie heb je geen goede uitgangspositie op de arbeidsmarkt. Goed onderwijs en aantrekkelijke techniek- en zorgopleidingen zijn manieren om jongeren op een goede manier van onderwijs naar arbeidsmarkt te geleiden.

Vorig jaar heeft de SER een advies uitgebracht over het verkleinen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Je kunt wel snel zeggen dat mensen gezonder moeten eten en minder moeten roken, maar slechts 40% van de ziektelast wordt daardoor verklaard. De resterende 60% heeft te maken met achterstanden op school, opgroeien in armoede, wonen in een huis met schimmels op de muren en waar het tocht. Als kinderen opgroeien in een gezin waar armoede is, stapelen de problemen zich op. Als je dat effectief wilt aanpakken, moet je op veel borden tegelijk schaken. Een van de verklaringen waarom je steeds tegen barrières loopt, is dat de overheid verkokerd werkt. Onderwijs, gezondheidszorg, wonen, het zijn verschillende beleidsterreinen. Als je echt verschil wilt maken, moet je door de verkokering heen breken.’

Het vertrouwen in de overheid is afgenomen. Hoe kan dit hersteld worden?

‘Ik heb in de loop der jaren het inzicht opgedaan dat je niet kunt sturen op vertrouwen. Wat je wel kunt doen is betrouwbaar en rechtvaardig zijn. Dat je uitvoerbaar en consistent beleid maakt, dat burgers en ondernemers weten waar ze op kunnen rekenen, ook op de lange termijn, dat je geen groepen achterstelt. Daar valt veel te verbeteren. Uiteindelijk bepalen mensen zelf of ze je vertrouwen en helemaal of ze op je stemmen bij verkiezingen. Maar ook dit is een veelkoppig vraagstuk. Vertrouwen hangt met veel dingen samen. Mensen kunnen hun vertrouwen kwijtraken omdat ze hun recht niet kunnen halen of onrechtvaardig behandeld worden of niet de voorzieningen krijgen die ze nodig hebben. Maar er is ook nogal wat aan de hand in de wereld en mensen zien steeds vaker dat politieke leiders en bedrijven geen grip hebben op de ontwikkelingen en dat het elders in de wereld bepaald wordt. Ook dat vergroot het vertrouwen in instituties niet.’

Hoe kijkt de SER naar de dreigende buitenwereld?

‘In januari 2024 heeft de SER een visie op de toekomst van de economie uitgebracht, waarin de geopolitieke en economische ontwikkelingen in de wereld centraal staan. We zeggen daarin dat Nederland gerichte keuzes moet maken. Waar willen we ons geld over 10 of 20 jaar mee verdienen? Wat voor banen horen daarbij, wat betekent dat voor opleidingen, voor de inrichting van de openbare ruimte, de infrastructuur, het energienet? We maken keuzes voor kritische technologieën op het gebied van AI, wind- en zonne-energie, kwantum en biotechnologie. Daarin zou Nederland verder moeten investeren om met de turbulente wereld om ons heen om te gaan en onze welvaart op peil te houden. Ook hebben we een verkenning opgesteld voor de nieuwe mandaatsperiode van de Europese Commissie – dat doen we elke vijf jaar bij de Europese verkiezingen. Om als Europa staande te blijven in de nieuwe wereld pleiten wij voor een sociale markteconomie voor Nederland en Europa. In onze ogen is de economie in Europa geen race to the bottom om schaarse middelen, schaarse menskracht en schaarse ruimte. Wij willen rechtvaardig beleid en goed overleg tussen bedrijfsleven en overheid over waarmee we ons geld willen verdienen en hoe we kunnen zorgen dat alle groepen in de Europese Unie de kans krijgen om mee te komen.’

Dus zowel een economische pijler als een sociale pijler?

‘De opdracht die wij zien voor Europa is zorgen voor meer weerbaarheid. Dat betekent dat je je veiligheid moet kunnen beschermen, maar ook je welvaart en dat iedereen daarin mee kan delen. We zitten in een sterk veranderende omgeving, waarin ook investeren in veiligheid en defensie een steeds nadrukkelijker onderdeel van onze economie wordt. Een stevige economie kan niet zonder sociale pijler. Als mensen niet ervaren dat zij daar ook profijt van hebben en dat het gevaar van buiten daardoor minder wordt, red je het niet. Dus wij zegen: zet ook in op goed en veilig werk, een innovatieagenda, goede opleidingen en kansen om je skills bij te houden.’

Wat zijn volgens de SER de belangrijkste vraagstukken die richting 2030 op Nederland af komen?

‘Nieuwe cijfers van het CBS laten zien dat onze arbeidsproductiviteit daalt. Dat betekent niet dat we niet hard werken, het levert alleen steeds minder op. Dat is niet goed, want dan ben je in feite de economie en elkaar aan het uitputten. Onze arbeidsproductiviteit moet omhoog. We moeten slimmer werken en nieuwe technologie op zo’n manier toepassen dat mensen er goed mee kunnen omgaan. Nog voor de zomer brengen we een advies uit over kunstmatige intelligentie en werk. Arbeidsproductiviteit, digitalisering en slimmer werken zijn belangrijke onderwerpen op de agenda.

Ook de krapte op de arbeidsmarkt is een belangrijk onderwerp. Onze samenleving vergrijst en dat gaat door tot ca. 2045, dus we moeten slimmer met arbeidskrachten omgaan. En dan nog komen we handen tekort voor de zaken die nodig zijn, zoals onderwijs, zorg, verduurzaming en defensie. Hier komt het vraagstuk arbeidsmigratie om de hoek. Dat is een gevoelig onderwerp. Of je maakt een keuze in wat je niet meer kunt organiseren voor de samenleving óf je denkt gericht na over de rol die arbeidsmigranten kunnen spelen in onze economie. De SER werkt aan een advies hierover en dat komt ook voor de zomer uit.’

Staat de klimaatverandering ook hoog op de agenda?

‘Dit jaar begint de SER met een advies over de energietransitie van de gebouwde omgeving. De Verenigde Staten doen een stap terug en onderschrijven de doelen van de Klimaatakkoorden niet. Je kunt van alles vinden van de klimaatverandering, maar je kop in het zand steken is het domste wat je kunt doen. Dit is een realiteit waarmee we te maken hebben. Ik maak me er zorgen om dat Nederlandse bedrijven in toenemende mate met watereverlast, verzilting of droogte te maken krijgen, terwijl hun bedrijfsvigheid daarvan afhankelijk is. Of dat mensen wonen in een omgeving waar ze te maken krijgen met overstromingen of extreme droogte. Dus bij waar we bouwen en bedrijvigheid inrichten moeten we rekening houden met de klimaatverandering en tegelijkertijd moeten we proberen de negatieve impact op het klimaat zo laag mogelijk te laten zijn.’

Waar wilt u dat we staan in 2030?

‘We willen een economie met wat wij waardig werk noemen. Dat betekent veilig en gezond werk en zorgen dat mensen duurzaam inzetbaar zijn. Daar moeten we echt een sprong vooruit maken. Dat geldt ook voor arbeidsmigranten. Hun arbeidsomstandigheden zijn niet altijd rooskleurig. Verder staat het verdienvermogen van Nederland onder druk. Ik zou tevreden zijn als we keuzes hebben gemaakt rond technologische ontwikkelingen die de Nederlandse economie verder brengen. Daarbij zijn de komende jaren cruciaal. Dat is moeilijk, want het Groeifonds stopt en het klimaat voor bedrijven die met hightech bezig zijn is minder gunstig, waardoor sommige vertrekken uit Nederland. In 2030 is dat tij wat mij betreft gekeerd. Ook hoop ik dat we op een goede manier met de schaarse ruimte en leefomgeving omgaan. Een speerpunt wat mij betreft: is dat we een duurzaam stroomnet hebben, waarvan we allemaal gebruik kunnen maken. Ik vind dat dat morgen al geregeld moet zijn.’

Hoe ziet u de rol van pensioenfondsen?

‘De meeste mensen zien pensioen als het spaarpotje voor als ze 67 jaar zijn. Dat is niet het hele verhaal. Pensioenpotjes worden individueler, deelnemers worden aangesproken als klant en ze moeten hun verantwoordelijkheid nemen. Maar pensioen is ook een collectief systeem waarin we risico’s van ziekte en oud worden met elkaar delen en waarin we hervendelen om iedereen een goede oude dag te geven. Dat verhaal van die collectiviteit moet weer opnieuw verteld worden, want het zit niet tussen de oren van mensen dat het zo werkt. Daarom is het ook belangrijk dat pensioenfondsen investeren in onze collectiviteit. Ze moeten het geld van de deelnemers op een zorgvuldige manier beleggen, maar wel in zaken die ook het collectief ten goede komen, bijvoorbeeld op het gebied van zorg of duurzaamheid. Of in onderwijs, onderzoek en innovatie. Daar laat het kabinet nu steken vallen. Pensioenfondsen hebben door hun vermogen echt de kans om duurzaam te investeren in maatschappelijk relevante doelstellingen. Als dit de komende jaren niet lukt, zal het wantrouwen ten opzichte van de instituties van het pensioensysteem groeien. Dat is niet goed, want we hebben een van de sterkste pensioensystemen ter wereld met een grote maat van zekerheid voor een goede oude dag voor iedereen. Maar we voeren onvoldoende het gesprek over de betekenis van collectiviteit en het belang daarvan. Dat geldt overigens ook voor volksgezondheid en arbeidsongeschiktheidsregelingen.’

Hoe kunnen pensioenfondsen dit gesprek aankaarten?

‘Ik realiseer me dat dat niet makkelijk is en ik heb geen silver bullet. Maar ik denk dat ze zich in het publieke debat moeten mengen, in opiniestukken, in televisieprogramma’s, op sociale media. Als pensioenfondsen zichtbaar deelnemen aan het publieke debat, zien mensen wat pensioenfondsen doen.’

U noemt collectiviteit. Is dat iets anders dan solidariteit?

‘Het hangt met elkaar samen. De collectiviteit van ons pensioen en ook van onze zorgverzekeringen en arbeidsongeschiktheidsregelingen is dat we solidair zijn tussen generaties, tussen mensen die ziek zijn en gezond. Meer solidariteit tussen jongeren en ouderen is voor pensioenfondsen cruciaal. Niet voor niets stuurden jongerenorganisaties, waaronder het SER-jongerenplatform, eind maart een brief aan de Tweede Kamer waarin ze stellen dat het nieuwe pensioenstelsel niet in gevaar mag komen, wat er verder ook gebeurt rondom het invaren. Want het nieuwe systeem levert meer solidariteit met jongeren op. Als we dat nu weer terugdraaien, terwijl we weten dat die solidariteit onder druk staat, ondergraven we het draagvlak voor solidariteit. Collectiviteit is in mijn ogen gebaseerd op solidariteit, op rechtvaardigheid en op zorgvuldig en doelmatig omgaan met de middelen.’

Bij het Fiscaal Café, dat Wolters Kluwer eind maart organiseerde ter gelegenheid van het afscheid van professor Leo Stevens, noemde u persoonlijke pensioenpotjes een voorbeeld van individualisering. Was dat kritisch bedoeld?

‘Nee, er is niets mis mee. Ik denk dat het goed is dat mensen kunnen zien wat ze opbouwen aan pensioen en waar dat vandaan komt. En dat ze weten of ze iets extra’s moeten sparen. Mijn kritiek en zorg is dat dit maar de helft van het verhaal is. De andere helft hoort er ook bij, dat je deel uitmaakt van een collectiviteit die ervoor zorgt dat ook de generatie na jou pensioen heeft. Anders kun je niet goed in een samenleving de oude dag van iedereen verzorgen. De politiek legt dat op en ik vind dat goed. De SER vindt het ook goed. Landen waar onderwijs, zorg en pensioen goed geregeld zijn op collectief niveau zijn de meest welvarende landen ter wereld.’

Denkt u weleens aan uw eigen pensioen?

‘Ik ben nu 51. Je weet niet wat het leven je brengt, maar dan moet je wel over je pensioen nadenken. Voorheen keek ik nooit naar mijn ABP-overzichten, maar dat is niet meer het geval. De enveloppen worden opengemaakt en ik probeer te begrijpen wat er staat. Ik vind dat er een hele slag is gemaakt met de vereenvoudiging van de informatie, maar het is niet makkelijk. Dat ik ook een baan heb van een dag per week bij de Universiteit Tilburg maakt het ingewikkeld. Ik ben nog niet bezig met het inkomen dat ik op mijn 70e krijg en of ik extra moet sparen, maar ik kijk er wel met een schuin oog naar. Ik hoop dat het me gegeven is om in goede mentale en fysieke gezondheid door te werken. Hoewel ik me ook goed kan voorstellen dat je een deel van je tijd maatschappelijk besteedt. Ik heb mijn beide ouders nog en als ik zie hoe zij bezig zijn met vrijwilligerswerk in de buurt en met de kleinkinderen, dat spreekt me ook aan. Het is belangrijk om vitaal te blijven, nog een beetje te werken en vrijwilligerswerk of mantelzorg te doen. Dat is wel een sterke motivatie om dat nu allemaal bij de SER te regelen en misschien heb ik daar straks zelf ook profijt van.’

‘Pensioenfondsen hebben door hun vermogen echt de kans om duurzaam te investeren in maatschappelijk relevante doelstellingen’

Kim Putters

< terug

volgende >

Harry van Dalen

‘Je onderschat altijd hoe innovatief een land kan zijn’

‘De koppeling van de AOW aan de levensverwachting heeft het pensioenstelsel in redelijke mate vergrijzingsproof gemaakt’, zegt Harry van Dalen, hoogleraar economie aan Tilburg University, senior onderzoeker bij het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) en als wetenschappelijk secretaris verbonden geweest aan de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050.

‘Laag geboortecijfer en stijgende levensverwachting leiden tot fundamenteel oudere bevolkingsopbouw’

Harry van Dalen

Welke demografische ontwikkelingen verwacht u?

‘De verwachting is dat we steeds langer zullen leven. Al is het zeker niet zo dat de levensverwachting in een ontwikkeld land automatisch blijft toenemen. De Verenigde Staten is een voorbeeld waar de levensverwachting stagneert en duidelijk achterloopt bij ontwikkelde landen. Die ontwikkeling is terug te voeren op oorzaken als obesitas, de opiatencrisis, maar vergeet ook niet de rol van zorgpremies, die zo hoog zijn dat mensen de noodzakelijke zorg mijden. Dat zijn wel schrikbeelden die je ook in je achterhoofd moet houden als het om levensverwachting gaat. Dat we langer en gezonder leven is een trend, maar het is geen vanzelfsprekendheid. Ook is er een sterke ongelijkheid in langer en gezonder leven. Mensen met hogere inkomens leven langer en gezonder dan mensen met een laag inkomen.’

Steeds langer leven, dus steeds meer gepensioneerden?

‘De toenemende levensverwachting versterkt de belangrijkste demografische ontwikkeling, namelijk de vergrijzing van de bevolking. Gelukkig hebben we in vergelijking met andere landen het pensioenstelsel in redelijke mate vergrijzingsproof gemaakt door de AOW-leeftijd te verhogen en te koppelen aan de levensverwachting. Dat was nodig, want sinds de invoering van de AOW in 1957 zijn er op de leeftijd van 65 jaar vijf extra levensjaren bij gekomen en die toename zet naar verwachting door. Mede door de pensioenhervorming en het afschaffen van vervroegde uittredingsroutes zijn mensenlanger gaan doorwerken. Dat is deels gedwongen, maar ook deels uit eigen beweging. Veel mensen willen nog niet echt stoppen met werken en kiezen ervoor om een tijdje door te werken. Dat is een positieve ontwikkeling.’

Is langer leven de enige oorzaak van de vergrijzing?

‘De belangrijkste oorzaak is het gedaalde geboortecijfer. Als het geboortecijfer daalt in combinatie met een gestaag stijgende levensverwachting, is het resultaat op termijn dat je een fundamenteel oudere bevolkingsopbouw krijgt. Dat is wel iets waar Nederland zich zorgen om moet maken. Het kindertal is nu in Nederland aanzienlijk gedaald. Als je de bevolking constant wilt houden is er een vervangingsratio nodig van 2,1 kinderen per vrouw. In Nederland bedraagt het kindertal per vrouw op dit moment 1,4. De vraag is uiteraard wat daarachter schuilgaat. Ouders krijgen minder kinderen als hun eigen positie onzeker is en zij bijvoorbeeld stuiten op het basale feit dat het voor jongeren heel moeilijk is om een huis te kopen of te huren en een eigen leven te starten. Dat zie je terug in het kindertal. Dat kan uitstel zijn, maar het kan ook ontaarden in afstel.’

Tot welke problemen leidt vergrijzing?

‘Door de koppeling van de AOW-leeftijd aan de levensverwachting hebben we de druk van de vergrijzing verlicht en kunnen we die druk - voor zover deze voortkomt uit een stijgende levensverwachting - voor de toekomst ook neutraliseren. Een andere goede ontwikkeling is dat mensen zich meer bewust zijn van het belang van een gezonde levensstijl. Ik ben optimistisch over het effect van wat mensen zelf kunnen doen: minder roken, minder drinken, minder vlees eten, meer bewegen. Als mensen gezonder leven, legt dat minder druk op de gezondheidszorg en kunnen ze langer actief zijn op de arbeidsmarkt. Dat is belangrijk, niet alleen voor de mensen zelf, maar ook voor de samenleving als geheel. De vraag naar zorg zal onvermijdelijk toenemen in een vergrijzende samenleving. Het is nu al moeilijk om zorgpersoneel te vinden. Het is een proces waar je je moeilijk aan kunt onttrekken, maar een gezonde levensstijl kan hier tegenwicht in bieden omdat je daarmee de vraag verlicht.’

De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 bepleit een gematigde groei van de bevolking. Waarom is dat?

‘Nederland is een klein en drukbevolkt land. Een sterke bevolkingsgroei legt beslag op de beperkte ruimte – het hoogste scenario gaat uit van 22,8 miljoen inwoners in 2050. Dat is een bevolkingsaantal dat de samenleving moeilijk kan dragen naar het oordeel van de Commissie. We hebben al jaren een slecht werkende woningmarkt. Die is door allerlei vormen van migratie nog eens onder druk komen te staan. Ook dat maakt dat je een gematigde bevolkingsgroei wilt. Als we de woningmarkt vlot kunnen trekken, kun je weer hoopvoller naar de toekomst kijken, maar ik betwijfel of we dat met het huidige kabinet gaan zien. De Staatscommissie bepleit dat Nederland een actief beleid gaat voeren voor een gematigde bevolkingsgroei van maximaal 19 tot 20 miljoen inwoners in 2050. Krimp is geen lokkend perspectief, omdat krimp in sommige regio’s desastreus zal uitpakken. Publieke voorzieningen zoals openbaar vervoer of scholen voor regio’s zoals Limburg en Groningen komen dan nog verder onder druk te staan.’

Wat betekent gematigde bevolkingsgroei voor migratie?

‘Nederland kan niet zonder arbeidsmigratie. Een belangrijk deel komt uit de EU, waar we vrij verkeer van personen kennen. Met het kennismigratiebeleid heeft Nederland meer gelegenheid om te sturen op kennismigranten van buiten de EU, die vaak tijdelijk werkzaam zijn in Nederland. En als het om kennis gaat waarmee Nederland beter en productiever wordt, is deze kennismigratie een goede zaak. In veel sectoren – denk aan de wetenschap en het onderwijs – is de kennismigrant niet meer weg te denken. De Commissie vindt dat het kabinet bandbreedtes moet bepalen voor het verwachte migratiesaldo voor verschillende vormen van migratie om zo ook enige grip op de doelstelling van gematigde groei te houden.’

Betekent gematigde groei keuzes maken wat betreft het soort werk dat in Nederland gedaan wordt?

‘Ik denk dat je voor fundamentele keuzes komt te staan. Waar leg je prioriteiten in het produceren van goederen of het aanbieden van diensten? In het verleden hebben we veel zaken opgelost met innovatie. Je moet niet alleen kijken naar kapitaal en arbeid, maar ook nadenken over hoe je dingen slimmer kunt doen. Daar ben ik positief over. Als je terugkijkt in de geschiedenis, zie je dat je altijd onderschat hoe creatief of innovatief een land kan zijn. Het enige wat dat kan verhinderen of vertragen is een oorlog of slecht beleid van een regering.’

Hoe ziet u de rol van de pensioensector?

‘Pensioen is voor veel mensen een ver-van-mijn-bed-show en wordt ook als complex gezien. En dan is het belang van vertrouwen in een pensioenfonds of verzekeraar heel groot. Uit eigen onderzoek weet ik dat deelnemers twee zaken zeer belangrijk vinden: wees stabiel in je beleid en wees eerlijk. Als mensen vertrouwen hebben in pensioenfondsen, zijn ze eerder geneigd de informatie van het pensioenfonds tot zich te nemen. Over het algemeen hebben de meeste deelnemers een redelijk tot goed vertrouwen in hun eigen pensioenfonds. Maar vertrouwen is wel fragiel. De kredietcrisis heeft het vertrouwen sterk aangetast, ook al rekenden mensen die tegenslag de pensioenfondsen niet aan. Het wantrouwen keerde zich meer tegen banken en verzekeraars. Maar de crisis zorgde er wel voor dat de dekkingsgraden fors omlaaggingen met gevolgen voor indexatie van pensioenen. Nu krijgen pensioenfondsen te maken met de invaaroperatie. Daar kunnen zoveel dingen misgaan. De Nederlandsche Bank zit er als toezichthouder bovenop en de pensioensector is zich ervan bewust dat dit een megaoperatie is.’

Moeten pensioenfondsen als beleggers meer maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen?

‘Dat is een lastige vraag. Uit mijn onderzoek blijkt dat dit de tevredenheid onder deelnemers over hun pensioenfonds verhoogt, maar het vergroot niet het vertrouwen in het leveren van een goed pensioen. Pensioenfondsen doen er goed aan te beseffen dat dit laatste voor deelnemers prioriteit heeft en de kernopdracht een pensioenfonds is.’

‘Als we de woningmarkt vlot kunnen trekken, kunnen we hoopvoller naar de toekomst kijken’

Harry van Dalen

< terug

volgende >

Karen van Oudenhoven-van der Zee

‘Mensen hebben het gevoel dat ze grip kwijtraken’

‘Je krijgt de indruk dat er veel polarisatie is en dat er veel tegenstellingen zijn, maar als je dieper doorvraagt is er veel gemeenschappelijks’, zegt Karen van Oudenhoven-van der Zee, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

‘We moeten beleidsterreinen als wonen, werken, pensioen en zorg beter op elkaar afstemmen’

Karen van Oudenhoven-van der Zee

‘Welke ontwikkelingen verwacht het SCP?

‘Wij kijken naar de sociale kant van de samenleving, naar hoe het gaat met en tussen mensen en met de maatschappij. En hoe het met mensen gaat staat natuurlijk niet los van hoe we er economisch en ecologisch voor staan en met demografische ontwikkelingen. Wat we zien is dat mensen in toenemende mate het gevoel hebben dat ze grip kwijtraken door grote vraagstukken die zich maar niet lijken op te lossen zoals huisvesting en klimaat. Het gevoel dat ze grip verliezen wordt versterkt door geopolitieke spanningen. In onze onderzoeken zien we dat mensen zich zorgen maken dat hun kinderen en kleinkinderen het minder goed zullen hebben dan zijzelf. Het gebrek aan grip uit zich ook in het feit dat mensen minder vertrouwen hebben in de overheid. Dat is nu al een tijd zo. En dat is zorgelijk, want de overheid moet grote stappen zetten en heeft daarvoor legitimiteit nodig. Het gebrek aan grip zet soms ook spanning op solidariteit. In de samenleving is een groep mensen die het nu al lastig heeft en denkt: ik moet eerst mijn eigen zuurstofmasker opzetten voordat ik anderen help. Dat zie je terug in de manier waarop mensen spreken over het migratievraagstuk en in hoe ze zich verhouden tot Europa.’

Zijn er meer belangrijke ontwikkelingen?

‘We zien ook dat er sprake is van een hardnekkige structurele ongelijkheid. En veel mensen hebben het gevoel dat toenemende culturele diversiteit zorgt voor scheidslijnen of spanningen tussen groepen mensen. Maar uit onze analyses blijkt dat culturele diversiteit en migratie maar een beperkte invloed hebben op het sociale vertrouwen. De kloof tussen mensen met een theoretische opleiding en een praktische opleiding is een veel belangrijker factor. Ook zien we dat de rijkste Nederlanders en de minst rijke Nederlanders steeds minder contact hebben met mensen buiten hun eigen omgeving. De gescheidenheid van de leefwerelden neemt toe. Als we aan die kloof met z’n allen niets aan doen, is dat een groter gevaar voor de sociale samenhang dan de verschillende culturele achtergronden.’

Ziet u ook kansen?

‘Uit ons onderzoek blijkt dat de sociale samenhang best tegen een stootje kan. We hebben in Nederland een stevig netwerk. Als we aan mensen vragen of ze denken dat andere mensen te vertrouwen zijn, zijn ze positief. En met de meeste mensen in Nederland gaat het gelukkig goed. Ze hebben genoeg inkomen en ze kunnen zich redden. Maar de scheidslijnen die er zijn, maken het wel spannend. Het is een risico om achterover te leunen en te denken dat het allemaal wel goed komt. Uit onderzoek weten we dat sterke, divers samengestelde gemeenschappen, een heel goed recept zijn om de weerbaarheid te versterken. En dat is zeker nu belangrijk, nu het onderwerp weerbaarheid voor crises belangrijker wordt. Ik hoop dat we langs die lijn zorgen dat we het cement in de samenleving meer koesteren. Dat is belangrijker dan dat we allemaal flessen water in huis halen. We moeten kijken naar de kracht in de samenleving, die er wel degelijk is, en zorgen dat die toeneemt.’

Op welke manier kan dat?

‘Het heeft te maken met het discours. Het is belangrijk om te spreken in termen van oplossingen en niet in termen van dreigingen en het belang van solidariteit te blijven benadrukken, ook internationaal. Om iets te doen tegen de dreigende kloof in de samenleving denk ik dat je moet stimuleren dat mensen met verschillende achtergronden elkaar tegenkomen. Op mijn lagere school vroeger zaten kinderen uit verschillende milieus samen in een klas. Dat is nu vaak niet meer zo. Maar je kunt wel bevorderen dat mensen elkaar tegenkomen in de publieke ruimte, in de buurt, bij verenigingen. Kijk naar mogelijkheden om vanzelfsprekendheden te doorbreken. Een VWO-leerling maakt een buitenlandreis met de klas, een leerling van het VMBO misschien niet. Maar als een VMBO-klas ook naar Parijs gaat en het Louvre bezoekt, komen mensen elkaar op latere leeftijd sneller tegen in bijvoorbeeld het Rijksmuseum. En zet die VWO-klas ook eens met hun handen aan het werk. Ook de maatschappelijke dienstplicht kan helpen. Die zorgt ervoor dat jonge mensen op plekken komen waar ze anders niet zouden komen. Dat zijn fantastische instrumenten om ervoor te zorgen dat we uit onze bubbel komen.’

Neemt de polarisatie daardoor af?

‘Het idee leeft dat mensen heel verschillend over allerlei zaken denken. Door de politiek en de sociale media krijg je de indruk dat er veel polarisatie is, dat er veel tegenstellingen zijn. Maar als je dieper doorvraagt is er veel gemeenschappelijks. Het is belangrijk om niet in te zetten op gepolariseerde opvattingen, maar te kijken waar je elkaar vindt. Ons denken is niet zo zwart-wit, we hebben allemaal ook tegenstrijdige opvattingen. Zo vind ik dat we vanwege het klimaat niet meer moeten vliegen, maar toch ga ik soms naar Spanje omdat ik dan zo lekker tot rust kom. Andere mensen zeggen dat je gewoon naar Spanje moet blijven vliegen, terwijl zij ergens ook wel vinden dat je iets tegen klimaatverandering moet doen. Uiteindelijk zijn onze kernwaarden dus niet zo verschillend. Opvattingen manifesteren zich verschillend, maar de onderliggende waarden lijken op elkaar. Die moeten we benadrukken. Daarbij hoort ook heel sterk dat we de principes van de democratisch rechtsstaat naar voren brengen, want dat is een verbindend mechanisme in de samenleving. Vanuit het idee van “eigen zuurstofmasker eerst” wordt er soms gezegd: democratie is belangrijk, onze vrijheid is belangrijk, het is belangrijk dat we kunnen stemmen, maar in sommige gevallen hoef je je even niets aan te trekken van de rechter of mag je belangen van minderheden schaden om een meerderheidsstandpunt te volgen. We moeten veel beter uitleggen dat het belangrijk is om vast te houden aan de principes van de democratische rechtsstaat, omdat die uiteindelijk zorgt voor democratie, vrijheid en sociale samenhang.’

Het vertrouwen in instituties neemt af. Dat straalt ook af op pensioenfondsen. Hoe kun je dat verbeteren?

‘Het vertrouwen in rechters en politie is hoog, het vertrouwen in de media ook. Maar het vertrouwen in de overheid, de politiek en in grote bedrijven is veel lager. Vooral mensen met een praktische opleiding en minder hulpbronnen, zoals een sociaal netwerk, hebben weinig vertrouwen in de overheid. En dat zijn juist de mensen die het meest met de overheid te maken hebben. Maar in een van onze recente onderzoeken zien we dat ook mensen met een HBO- en WO-opleiding minder vertrouwen hebben in het kabinet, dus op dit moment is onder alle opleidingstypen het vertrouwen laag. Ik denk dat twee dingen belangrijk zijn. Om te beginnen lijkt het vaak of instituties de positie vertegenwoordigen van mensen die theoretisch geschoold zijn en een goede plek hebben in de samenleving. Er zijn grote groepen mensen die zich onvoldoende gerepresenteerd voelen. Het is belangrijk om voelsprieten te hebben in de samenleving en te weten wat er leeft. Daarnaast hebben we de neiging om concrete problemen technocratisch op te lossen, terwijl mensen wachten op waarden. Wat is een goede samenleving? Hoe zien we dat voor ons? En welke waarden staan centraal als er druk komt te staan op voorzieningen, bijvoorbeeld op de zorg? Dat zorgt voor een wenkend perspectief. Dus zorg dat mensen zich gezien voelen en dat je een waarden gedreven verhaal hebt.’

Wat kunnen pensioenfondsen doen?

‘Pensioenfondsen kunnen laten zien dat de waarde solidariteit heel belangrijk is voor wat ze doen. En ze kunnen zorgen voor verbinding met diverse groepen. Belangrijke posities in de pensioenwereld worden toch vaak bekleed door theoretisch opgeleide mannen die opereren vanuit hun eigen bubbel. Ik was eens op een bijeenkomst van de pensioensector waar aan jongeren en mensen met verschillende culturele achtergronden werd gevraagd om iets te vertellen over de manier waarop zij kijken naar pensioen. Het is heel belangrijk om die verbinding te hebben en om elkaars taal te spreken, zodat het gevoel van representatie blijft en je producten aansluiten op de bredere samenleving.’

‘Er is sprake van hardnekkige structurele ongelijkheid’

Karen van Oudenhoven-van der Zee

DNB

Belangrijk dat pensioenfondsen geopolitieke risico's verankeren in risicobeleid

'We zeggen niet dat alles wat we benoemen ook gaat gebeuren. We zeggen vooral: wees erop voorbereid.' In het rapport "Weerbaar in een gure wereld" beschrijft De Nederlandsche Bank (DNB) het effect van geopolitieke risico's op financiële instellingen. Frank van Dunné en Lora Steen geven een toelichting.

'We zeggen niet dat alles wat we benoemen ook gaat gebeuren. We zeggen vooral: wees erop voorbereid.'

Frank van Dunné en Lora Steen

Van Dunné en Steen werken respectievelijk als senior beleidsmedewerker en beleidsmedewerker bij de divisie toezicht beleid van DNB bij de afdeling technologie en strategie. Ze kijken naar de trends in de komende 3 tot 5 jaar en schrijven daar adviezen over. Ze schreven ook mee aan het rapport "Weerbaar in een gure wereld". Ook beleidsdossiers als AI, crypto en de implementatie van de EU-verordening DORA (Digital Operational Resilience Act) vallen onder de afdeling technologie en strategie.

Welke ontwikkelingen verwachten jullie de komende jaren?

Van Dunné: 'Het geopolitieke klimaat is verslechterd. Waar multilaterale samenwerking en internationale vrijhandel lange tijd de kracht waren achter de economische groei die we hebben doorgemaakt, zien we nu dat die plaatsmaken voor protectionisme en blokvorming. We verwachten dat de trend van protectionisme en blokvorming de komende jaren doorzet. Wereldwijd vinden meer conflicten plaats en die krijgen vaker een hybride karakter. Dat zie je bijvoorbeeld met de Russische invasie in Oekraïne. De oorlog wordt niet alleen op de grond gevoerd, maar ook met cyberaanvallen die niet alleen gericht zijn tegen Oekraïne, maar ook tegen landen die Oekraïne steunen. Ook zien we dat overheden uiteenlopende middelen inzetten, zoals handelsbelemmeringen en financiële sancties. Dit heeft impact op financiële instellingen. Dat gebeurt via meerdere kanalen, zoals beleggingen, cyberaanvallen of sancties, en kan zowel invloed hebben op financiële risico's als operationele risico's.'

Jullie schrijven dat financiële instellingen stappen moeten zetten om de impact van geopolitieke risico's te beheersen. Geldt dat ook voor pensioenfondsen?

Steen: 'Dat geldt zeker ook voor pensioenfondsen. We zien dat de ontwikkelingen in rap tempo plaatsvinden. Het is belangrijk dat financiële instellingen daarop anticiperen. We hebben geprobeerd in kaart te brengen dat er meerdere kanalen zijn waardoor geopolitieke risico's pensioenfondsen kunnen raken. Zo staan pensioenfondsen via hun beleggingen bloot aan geopolitieke risico's. Dat zagen we natuurlijk recent na de aankondiging van Trump om de handelstarieven fors te verhogen. Maar ook eerder met de afschrijvingen op Russische activa na de Russische inval in Oekraïne. Pensioenfondsen hebben vooral een enorme blootstelling aan geopolitieke ontwikkelingen via hun beleggingen in bedrijven die via import en export kwetsbaar zijn voor geopolitieke ontwikkelingen, zoals stijgende handelstarieven en verstoringen in mondiale toeleveringsketens.'

Wat kunnen pensioenfondsen doen om deze risico's te beheersen?

Van Dunné: 'Het belangrijkste voor financiële instellingen en zeker ook voor pensioenfondsen is dat ze in hun interne risicomanagement de geopolitieke risico's integraal verankeren. Dat begint met alertheid en reflecteren op de verschillende manieren waarop geopolitieke ontwikkelingen kunnen leiden tot financiële en niet-financiële risico's. Financiële instellingen hebben de risico's, zoals kredietrisico, marktrisico, liquiditeitsrisico en operationele risico's, vaak belegd in silo's. De ene silo kijkt naar het ene risico, de ander naar het andere risico. Het bijzondere bij geopolitieke ontwikkelingen is dat de risico's elkaar onderling kunnen versterken. Daarom is het heel belangrijk dat er binnen een financiële instelling of een pensioenfonds een club mensen is die de analyses van de verschillende silo's bij elkaar brengt. Zo'n interne governance zorgt dat je snel kunt anticiperen. Als DNB gaan wij niet precies voorschrijven hoe je dat moet organiseren. Er zijn meer vormen denkbaar. Maar het is belangrijk dat de analyses van de verschillende silo's worden samengebracht en dat deze informatie verspreid wordt in de organisatie.'

En als de risico's zich voordoen?

Van Dunné: 'Financiële instellingen moeten zorgen dat ze daar plannen voor hebben. Daarbij kun je denken aan scenario analyses of stresstesten.'

Steen: 'Veel pensioenfondsen doen stresstesten en kijken naar kredietrisico's of marktrisico's. Maar kijk ook naar personeel in een bepaalde jurisdictie. Het zou kunnen dat werknemers van vestigingen daar beïnvloed worden of benaderd worden om te helpen bij spionage. Denk ook aan cyberrisico's. Cyberaanvallen zien we toenemen, zowel in complexiteit als in aantallen. Het is relatief goedkoop, het is lastig te achterhalen wie de aanvallen uitvoert en het kan grote gevolgen hebben voor financiële instellingen. Ook de it-leverancier waar een pensioenfonds mee werkt kan een doelwit zijn. Er is een kwetsbaarheid, niet alleen bij de fondsen zelf, maar ook in de keten. Het is belangrijk om in scenario's te denken en rekening te houden met alle kanalen waardoor geopolitieke risico's pensioenfondsen kunnen raken. Als je die niet allemaal meeneemt, heb je een blinde vlek.'

Jullie bepleiten publiek-private samenwerking. Hoe ziet die eruit?

Van Dunné: 'We verwachten een centralere rol van de overheid. Stel dat er een cyberaanval is. Hoe handelen we in zo'n situatie? Er zijn veel goed opgeleide it'ers in de financiële sector. De overheid zou met de financiële sector kunnen afspreken dat ze een beroep kunnen doen op deze specialisten, of andersom. Tot dat soort gedachten willen we de overheid stimuleren.'

Steen: 'Pensioenfondsen moeten zich bewust zijn van afhankelijkheden in de keten, bijvoorbeeld in de telecomsector. Maar pensioenfondsen hebben niet altijd de mogelijkheid om andere sectoren in beweging te krijgen. De overheid kan dat wel faciliteren. Daar zien we een rol voor de publieke sector.'

Is dit het somberste rapport van DNB in jaren?

Van Dunné: 'Het is een rapport waarin we realistisch beschrijven wat we zien gebeuren. Er zijn veel ontwikkelingen en in het nieuws hoor je daar voortdurend over, maar we vonden dat tot op heden de impact op financiële instellingen onderbelicht was. We zien dat financiële instellingen behoorlijk veel doen, maar dat er op sommige vlakken nog stappen gezet moeten worden.'

Steen: 'Het rapport is ook een waarschuwing. We zeggen niet dat alles wat we opnoemen ook gaat gebeuren. We zeggen vooral: wees erop voorbereid.'

Jullie doen ook onderzoek naar AI. Wat kunnen financiële instellingen verwachten?

Steen: 'We houden ons nu vooral bezig met de implementatie van de komende AI-act van de Europese Unie. Die vereist extra toezicht. We zien dat steeds meer financiële instellingen en pensioenfondsen AI integreren in hun eigen bedrijfsvoering en producten. Het is belangrijk dat je transparant bent over de implementatie van AI, dat je weet wat AI-modellen doen en dat je geen extra risico's creëert.'

Wat is de zwarte zwaan?

Steen: ' Geopolitieke ontwikkelingen zijn één grote zwarte zwaan. We weten niet van welk geopolitiek conflict we een escalatie kunnen verwachten. China en Taiwan, het Midden-Oosten, Rusland Navo of een wereldwijde handelsoorlog. Het is lastig te zeggen op welk scenario we ons moeten voorbereiden. Maar we weten dat escalatie kan leiden tot marktpaniek, sancties en cyberaanvallen.'

Van Dunné: 'Des te belangrijker is het om meerdere scenario's in kaart te brengen en een goede interne governance te organiseren.'

Steen: 'Kijk vooral naar de gevolgen van de scenario's. Misschien brengt een ander conflict dezelfde soort risico's met zich mee. En kijk waar je kwetsbaarheden en blootstellingen zitten.'

Van Dunné: 'Door de jaren heen zien we dat de financiële sector steeds harder geraakt wordt door hybride oorlogsvoering. Toegang tot financiële infrastructuur en financiële dienstverlening wordt in toenemende mate als drukmiddel ingezet. In de literatuur wordt dit ook wel de weaponisation of finance genoemd. Dat maakt het allemaal nog relevanter.'

Pensioenfondsen krijgen het voor hun kiezen. Ze hebben nu hun handen vol aan de overgang naar het nieuwe stelsel.

Van Dunné: 'Dat maakt het ingewikkeld, dat zien wij echt wel. Pensioenfondsen focussen zich nu volledig op de transitie naar een nieuw stelsel, maar het is ook belangrijk dat zij goed voor ogen hebben wat de impact kan zijn van geopolitieke ontwikkelingen.'

'Financiële instellingen moeten zorgen dat ze daar plannen voor hebben. Daarbij kun je denken aan scenario analyses of stresstesten.'

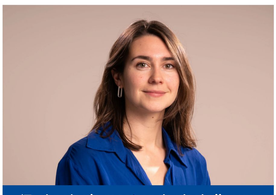
Van Dunné

Emilie Rademakers:

‘De uitkomst van technologie is een beleidskeuze’

‘De vraag moet zijn: hoe kan Artificial Intelligence (AI) ten goede komen aan de samenleving?’, stelt Emilie Rademakers, universitair docent economie aan de Universiteit Utrecht en onder andere gespecialiseerd in arbeidsmarkt en in technologische verandering.

‘Technologie moet onderdeel zijn van sociaal overleg werkgevers en werknemers’

Emilie Rademakers

Welke ontwikkelingen verwacht u de komende jaren?

‘Het is altijd moeilijk om sluitend bewijs te leveren, iedereen speculeert. Maar op dit moment zien we dat AI een heel ander type technologie is dan de ICT en de robotrevolutie van de afgelopen 50 jaar. Er is een nieuw tijdperk. We komen van een technologie die rule based was, een vorm van programmering met “als dan” als uitgangspunt. AI is heel anders. AI leert van data en ontwikkelt daardoor heel snel, ook in gebieden die voorheen niet geraakt werden door technologie. Daardoor zien we AI in een grote range van sectoren en ook in een ander soort beroepen, zoals artsen, wetenschappers, de reclamemakers. Op dit moment is de ontwikkeling van AI heel sterk gedreven door automatisering. Het principe is: welke arbeid kunnen wij nabootsen? Die trend zal de komende jaren doorgaan. Het zijn met name de grote bedrijven die AI implementeren, vanwege het schaalvoordeel.’

Welke kansen en uitdagingen ziet u?

‘AI biedt onmiskenbaar kansen. Het is een nieuwe general purpose technology, die zaken kan die voorheen niet mogelijk waren. Bijvoorbeeld het opsporen van vormen van kanker die voorheen niet detecteerbaar waren. Maar ik denk dat er ook reden tot bezorgdheid is, omdat er op dit moment zo sterk wordt ingezet op de automatiserende kant van AI. Zowel in de manier waarop AI ontwikkeld wordt als bij de bedrijven die AI adopteren ligt de focus sterk op vervanging van mensen. Uit het verleden weten we dat dit zorgt voor negatieve kosten voor de arbeidsmarkt. Mensen komen niet massaal zonder werk te zitten, maar er gaan banen verloren en er komen andere banen bij. De mensen die hun baan verliezen, vinden meestal niet zomaar een nieuwe baan en die nieuwe baan sluit misschien niet goed aan bij hun vaardigheden. Dat leidt tot aanpassingskosten: negatieve effecten op het inkomen en de werkgelegenheid van de beroepen die sterk geautomatiseerd worden. In het verleden raakte automatisering vooral de laag betaalde beroepen. Nu raakt AI ook de beter betaalde beroepen. Dat is een uitdaging. Hierover zijn nog niet veel studies, maar ik denk dat we meer aanpassingskosten kunnen verwachten. In de samenleving leeft het idee: we moeten nog meer gaan opleiden, om nog slimmer te worden dan AI. Een beter uitgangspunt zou zijn: hoe kan AI ten goede komen aan de samenleving, hoe kunnen wij AI inzetten om ons te ondersteunen?’

Hoe kan AI ten goede komen aan de samenleving?

‘Dat is voor mij de stip aan de horizon. Technologie hoeft niet per se alleen automatiserend te zijn. Dat is het model dat we kennen, want veel technologie van de afgelopen 40 of 50 jaar was automatiserend en gericht op het vervangen van mensen. Maar AI kan ons ook ondersteunen in ons werk. Er is een onderzoek gedaan met een chatbot bij een klantendienst. De chatbot ondersteunde de servicemedewerkers bij het beantwoorden van vragen van klanten. De chatbot suggereerde op basis van het gesprek wat een servicemedewerker zou kunnen zeggen. Uiteindelijk werden de werknemers productiever en waren de klanten meer tevreden dan voorheen over de afhandeling van de klachten. Het interessante was dat vooral de medewerkers met weinig ervaring en weinig productiviteit het meest baat hadden bij de chatbot. Ervaren werknemers wisten zelf al wat ze konden zeggen. De AI was getraind met hun ervaring. Zo konden de junior collega’s leren van hun senior collega’s op een heel toepasbare manier. Je zou AI misschien ook kunnen inzetten om mensen sneller te laten leren in beroepen die nu een lange studietijd vragen. Bijvoorbeeld in medische beroepen. Diagnoses stellen vereist jarenlange training. Misschien kan dat met ondersteuning van AI ook met een kortere studietijd. AI moet niet alleen gericht zijn op puur automatiseren, wat nu het geval is.’

Waarom wordt er alleen naar automatisering gekeken?

‘Bedrijven willen hun kosten verlagen om winstgevend te zijn. Dat is hun opdracht en automatisering is een manier om dat te bereiken. Er is een onderzoek geweest naar de opvattingen van executives die net uit een MBA-programma kwamen. Het eerste idee waarmee ze kwamen om meer winst te maken, was het verlagen van de arbeidskosten. Dat is niet gunstig voor de werknemer. Terwijl je ook kunt kijken hoe je met technologie werknemers productiever kunt maken, wat toelaat dat je ze een goed loon kunt betalen. Dat vraagt misschien om een nieuw sociaal overlegmodel, een overleg tussen werkgevers en werknemers waarin ook gesproken wordt over de implementatie van technologie. Dat klinkt utopisch, maar er waren in de historie perioden waarin dit het geval was. De periode na de Tweede Wereldoorlog was niet alleen een periode van enorme economische groei, maar ook van gedeelde welvaart. De autoindustrie is daar het grote voorbeeld van. De golf van technologie, voornamelijk gedreven door elektrificatie, bevatte ook automatisering, maar bracht simultaan veel werk met zich mee, waarbij de werknemer centraal stond. Er ontstond bijvoorbeeld veel nieuw werk voor onderhoudstechnici en administratief medewerkers.’

Bent u optimistisch?

‘Ik wil heel graag optimistisch zijn, omdat ik uit de historie weet dat het mogelijk is. Bovendien bestaat er sociaal overleg in Nederland, de structuren zijn er. Alleen wordt technologie niet gezien als een onderdeel daarvan. Afgezien daarvan wordt technologie vaak nog gezien als iets wat ons overkomt. En dat is niet waar. Een belangrijk nieuw inzicht is dat de technologie die geadopteerd wordt een beleidskeuze is. Daron Acemoglu, hoogleraar economie aan het Massachusetts Institute of Technology, die vorig jaar de Nobelprijs heeft gewonnen, is een enorme voortrekker van die gedachte. Hij wijst op het belang van instituties. Daarmee bedoelt hij alles rondom de marktwerking, zoals het sociaal overleg en andere gremia die bepalen welke investeringen gedaan worden. Als het idee breder wordt gedragen dat de uitkomst van technologie een beleidskeuze is, denk ik dat er heel veel mogelijk is.’

Hoe ziet u de rol van de pensioensector?

‘De pensioensector is een belangrijke aandeelhouder en aandeelhouders zijn een sturende kracht als het om beslissingen gaat. Je kunt technologie inzetten om werknemers productiever te maken, zodat je hun kosten kunt verantwoorden. Dat is duurzamer. En dat is een heel andere manier van omgaan met technologie. Daar kunnen aandeelhouders een rol in spelen. Aandeelhouders kunnen ervoor kiezen om alleen te investeren in groene en duurzame bedrijven. Dat heeft bijgedragen aan het ontstaan van een switch. Daaraan zie je dat zij wel degelijk kunnen sturen. Zo kunnen zij er ook voor zorgen dat we vanuit een maatschappelijk standpunt naar technologie kijken. Daar zie ik een rol voor pensioenfondsen, want zij beheren een groot deel van het spaargeld van de Nederlandse burgers.’

‘We moeten vanuit een maatschappelijk standpunt naar technologie kijken’

Emilie Rademakers

< terug

volgende >

Bedankt!

Bedankt voor het lezen. We zijn benieuwd wat je ervan vindt! Ken je iemand die dit magazine ook moet lezen? **Deel het magazine** hoe en met wie je wilt, via social media of de mail.

Colofon >

Meld je aan >

Geef feedback >

Afmelden >

HOE WERKT DIT MAGAZINE?

Bladeren
Onderaan vindt u de navigatiebalk. Met de pijltjes aan de rechterkant kunt u door het magazine bladeren. Klikt u op het logo links onderin, komt u weer op de beginpagina.

Scrollen
Als u geen muis hebt, kunt u met de buttons onderin en de scrollbalk rechts naar beneden scrollen. Overzicht Het icoon met de drie liggende streepjes is het menu, hiermee krijgt u een overzicht van alle pagina's in het magazine. Ook vindt u hier alle andere edities.

Delen
Op de laatste pagina vindt u de knoppen waarmee u dit magazine kunt delen.

Meld je aan

Wil je dit magazine vaker lezen? Meld je aan. We mailen je de komende edities dan ook.

naam

bedrijfsnaam

mailadres

Meld mij aan!

COLOFON

Redactie
Medewerkers van de Pensioenfederatie

Fotografie
Shutterstock

Geef feedback

We zijn benieuwd wat je ervan vindt! Geef ons jouw feedback. Waar wil je de volgende keer over lezen? Wat vond je goed en wat minder? Wees eerlijk, we kunnen wel tegen een stootje.

naam

mailadres

jouw feedback

Geef feedback

Afmelden?

Wil je het magazine niet meer ontvangen? Meld je hier af.

naam

mailadres

Meld mij af

Diversiteit en inclusie in pensioenfondsbesturen

In juli 2022 schreven Tanachia Ashikali en Floortje Fontein van de Universteit Leiden een paper voor Netspar over diversiteit en inclusie in pensioenfondsbesturen. Zij richtten zich op wat mogelijke barrières zijn in het behalen van de diversiteitsdoelstellingen en wat mogelijke drijfveren zijn en factoren die diversiteit kunnen bevorderen.

Samenvatting

Hoewel de diversiteit in pensioenfondsbesturen de afgelopen jaren is toegenomen, blijken niet alle fondsen de streefcijfers zoals vastgelegd in de Code Pensioenfondsen te behalen. Met een kwalitatieve studie van documenten, interviews en een focusgroep richt dit onderzoek zich op de vraag wat mogelijke barrières zijn in het behalen van de diversiteitsdoelstellingen en wat mogelijke drijfveren en bevorderende factoren zijn. Hoewel het verkennende onderzoek niet beoogt een representatief beeld te schetsen van de pensioensector, laat het zien dat de onderzochte pensioenfondsbesturen met name streven naar diversiteit met het oog op de vertegenwoordiging van de belangen van hun achterban. Hierbij is vertegenwoordiging niet specifiek gedefinieerd aan de hand van sociaal-demografische achtergronden. Daarnaast wordt diversiteit gewaardeerd als verrijking van verschillende perspectieven en ideeën die de besluitvorming ten goede komen. Wanneer besturen een dergelijk integratie- en lerenperspectief hanteren dat doorwerkt in het beleid en de cultuur, draagt dat bij aan behoud en toename van diversiteit. Een opeenstapeling van normen werkt mogelijk belemmerend voor het realiseren van de diversiteitsdoelstellingen. Ervaren barrières hangen samen met het werving- en selectieproces en vergen van besturen dat zij actief diverse kandidaten werven. Tot slot is meer inzicht nodig in hoe belanghebbenden en intern toezicht de diversiteit in besturen kunnen bevorderen.

Klik hier door naar het hele rapport.

(Bron: Netspar)

Opinie Laurie Kos: ‘Praat niet over, maar met de deelnemer’

Dat het belangrijk is dat jongeren actief zijn in de pensioensector, laat Laurie Kos van Groen Pensioen duidelijk horen. Zij spreekt pensioenbestuurders aan: “Als u zichzelf een lange-termijnbelegger vindt, betekent dit dat er een jonge generatie actief met u moet meebeslissen!”.

Hier leest u haar volledige oproep aan pensioenfondsbestuurders die zij uitsprak op het PensioenPro congres van 16 maart 2023.

JIIP: jongerennetwerk in pensioenland

JIIP staat voor ‘Jongeren in institutioneel Pensioen’. Het JIIP-netwerk is er om jongeren die werken in deze sector of die ambitie hebben, met elkaar te verbinden. Werken in de pensioensector is interessant en contact hebben met leeftijdgenoten maakt het werken nog leuker.

JIIP is gelanceerd tijdens het Jaarcongres van de Pensioenfederatie op 6 oktober 2022. Onlangs is een jong en enthousiast bestuur gestart om zich in te zetten om jongeren in de pensioensector met elkaar te verbinden. Het bestuur bestaat uit:

- Nikki Trip, voorzitter
- Darinka Krul, secretaris
- Arthur van Eden, penningsmeester
- Alex de Haas, bestuurslid relaties & netwerk
- Joyce Switzar, bestuurslid communicatie
- Steven de Bok, bestuurslid evenementen

Evenementen

Voor de zomer staan er twee evenementen op de planning. Op 21 juni is er mogelijkheid tot een bezoek aan de Tweede Kamer om een commissiedebat bij te wonen en de workshop ‘Toekomstdenken’ van een PensioenLab groep te volgen. Op 29 juni wordt er een heuse ‘Pensioen Pubquiz’ georganiseerd waar JIIP’ers samen de zomer kunnen inluiden. Meer informatie hierover is hier te vinden.

Hoe verloopt de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel?

Zo'n 85 procent van de pensioenfondsen is begonnen aan de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel, concludeerden toezichthouders DNB en AFM eind vorig jaar uit een enquête onder 161 pensioenfondsen. Daarnaast bereidt 15 procent van de pensioenfondsen zich op een andere wijze voor, omdat zij als gesloten fonds in het huidige stelsel willen blijven, of de pensioenrechten overdragen aan een andere pensioenuitvoerder. Lees hier over het hele onderzoek.

De verantwoordingsorganen zijn inmiddels ook van start gegaan vooruitlopend op de Wet toekomst pensioenen. In een webinar van de Pensioenfederatie begin maart voor verantwoordingsorganen bleek uit een pollvraag aan de kijkers dat 63% zich in de oriënterende fase bevond op basis van de bestaande kennis, terwijl 20% al bezig is met het toepassen van verschillende scenario's in afwachting van de definitieve wetgeving.

Planning

De Wet toekomst pensioenen is op 30 maart 2022 naar de Tweede Kamer gestuurd. De lagere regelgeving bij deze wet werd in april ter consultatie voorgelegd en opengesteld voor een reactie tot einde van die maand. De verwachting is dat de behandeling in de tweede Kamer nog voor de zomer wordt gestart, waarna de wet ook nog door de Eerste Kamer wordt behandeld. Het ministerie van Sociale Zaken streeft ernaar dat de wet per 1 januari 2023 in werking treedt.

Teveel details in de lagere regelgeving bij Wet toekomst pensioenen

De lagere regelgeving bij de Wet toekomst pensioenen is in de maand april voorgelegd. Op dit 'Besluit toekomst pensioenen' werd door 44 partijen een reactie ingediend, waaronder de Pensioenfederatie. Er is zorg dat de gedetailleerde bepalingen de uitvoering van de Wet toekomst pensioenen in de weg gaan zitten.

Ruimte
Een pensioenfondsbestuur heeft ruimte nodig om zijn verantwoordelijkheid in te vullen
De regels in de consultatieversie zijn te gedetailleerd. Dat past niet bij de open normen in de Pensioenwet. Ook doet het geen recht aan het pensioenfondsbestuur, dat verantwoordelijk is voor de invulling en de uitvoering van de regeling - en daarvoor ook juridisch aansprakelijk is. Zij hebben de ruimte van de open normen nodig om deze verantwoordelijkheid waar te maken.

Verantwoording op juiste niveau
De verantwoording aan de open normen behoort op het niveau van de regeling plaats te vinden. Of fondsbesturen hun verantwoordelijkheid waarmaken, moet worden beoordeeld op het niveau van de regeling, en niet op ieder onderdeel apart. Dus geen aparte toetsen op het beleggingsbeleid, de toedeelregels van rendement, het projectierendement, de spreiding van schokken in de uitkeringsfase en de inzet van de solidariteits- of risicodelingsreserve; deze onderdelen zijn in samenhang bepalend voor de hoogte van het pensioen. Dat betekent dat toezichthouders toezien op het niveau van de regeling, terwijl in de wettekst nu verdere gedetailleerde toetsing op onderdelen mogelijk is.

Overdaad schaadt
Een overdaad aan regels belemmert passende invulling en verhoogt kosten. Voor elk onderdeel van de regeling gedetailleerde regels opstellen, kan ertoe leiden dat niet het beste resultaat voor de deelnemer wordt bereikt. Bijvoorbeeld: een bestuur moet de mate van beleggingsrisico in samenhang kunnen beoordelen met de inzet van de solidariteitsreserve, om te kunnen bepalen wat voor deelnemers de beste aanpak is. Daarnaast leidt het moeten voldoen aan en rapporteren op te gedetailleerde voorschriften tot onnodig hoge kosten, die ook weer ten koste gaan van het pensioenresultaat.

Heldere rolverdeling
Zorg voor heldere rolverdeling tussen de sociale partners en de pensioenfondsbesturen.
Er moet geen ruis ontstaan over wie verantwoordelijk is voor wat. In de wettekst staat nu een 'opdrachtbevestiging' genoemd, terwijl er al een opdrachtaanvaarding bestaat. Dit besluit op de nieuwe pensioenregeling is het basisdocument voor toetsing door zowel pensioenfondsorganen als externe toezichthouders. Met een 'opdrachtbevestiging' zou de situatie ontstaan dat een pensioenfondsbestuur en toezichthouders indirect een oordeel vellen over afspraken tussen sociale partners. Dat klopt niet, want pensioen is een arbeidsvoorwaarde dus de sociale partners gaan over de inhoud van de regeling; niet het pensioenfonds of anderen.

Communicatie naar behoefte
De lagere regelgeving draagt onvoldoende bij aan goede communicatie met deelnemers. De resultaten uit de evaluatie van de Wet pensioencommunicatie zijn nauwelijks verwerkt en dat is een gemiste kans. De focus ligt op het verstrekken van veel informatie en verantwoording daarop en niet op inzicht voor en duidelijke communicatie met deelnemers - terwijl dit wel werd aanbevolen vanuit de evaluatie.

Lees hier de volledige reactie.